

ผลกระทบทางสังคมของเกษตรกรจากการผลิตลำไยนอกฤดู ในอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

Social Impact of Farmers on Off – Season Longan Production in Banhong District, Lamphun Province

สามารถ ใจतीय* ลิวลี รัตนปัญญา และ อรอนงค์ ทั๊ะอ้อด

Samart Jaitae* Siwalee Rattanapunya and Oranong Taood

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 50300

Faculty of Science and Technology, Chiang Mai Rajabhat University, Chiang Mai 50300

* Corresponding author, email: Samart_jai@cmru.ac.th

(Received: 1 July 2021; Revised: 10 August 2021; Accepted: 11 August 2021)

Abstract

The purposes of this study were to: 1) study social impact of farmers on off-season longan production, 2) forecast influencing factors to social impacts among farmers and 3) develop of a policy recommendation on resolving the social impact of off-season longan production. 303 farmers who live in Ban Hong district, Lamphun province and 12 stakeholders were participated in this study. The data were collected through questionnaires, non - structured interview, and stakeholder participatory workshop. Data were analyzed by descriptive statistics and content analysis. The results indicated that social impact on off-season longan production was high (mean = 3.76). When analyzing the predictive power of the social impact from off-season longan production of farmers found two variables that can explain the variability of social impacts. This includes the number of agricultural workers in the household and the amount of land held for agriculture. Both of them could significantly predicted social impact of farmers from off-season longan production by 34.6% (p – value = 0.014 and 0.000, respectively). In this regard, the process of the workshop of the stakeholders suggested policy recommendations

on the alteration of social impacts from off-season longan production by reducing production costs, migrant worker management, and water resource management.

Keywords: Social impact, off-season longan, farmer

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาผลกระทบทางสังคมของเกษตรกรจากการผลิตลำไยนอกฤดู 2) เพื่อพยากรณ์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลกระทบทางสังคมในกลุ่มเกษตรกร และ 3) เพื่อพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายเกี่ยวกับการแก้ไขผลกระทบทางสังคมจากการผลิตลำไยนอกฤดู ใช้วิธีการศึกษาแบบผสมวิธี กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้เป็นเกษตรกรผู้ผลิตลำไยนอกฤดู ในพื้นที่อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน จำนวน 330 ราย รวมถึงตัวแทนจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 12 คน รวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และการสัมมนาเชิงปฏิบัติการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการศึกษา พบว่าผลกระทบทางสังคมจากการผลิตลำไยนอกฤดูของเกษตรกรมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.76) เมื่อวิเคราะห์อำนาจการพยากรณ์ผลกระทบทางสังคมจากการผลิตลำไยนอกฤดูของเกษตรกร มีตัวแปรที่สามารถอธิบายความผันแปรของผลกระทบทางสังคม 2 ตัวแปรย่อย ได้แก่ จำนวนแรงงานภาคเกษตรในครัวเรือน และจำนวนพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตร โดยร่วมกันพยากรณ์ผลกระทบทางสังคมจากการผลิตลำไยนอกฤดูของเกษตรกร ได้ร้อยละ 34.6 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 (p – value = 0.014 และ 0.000 ตามลำดับ) ทั้งนี้กระบวนการสัมมนาเชิงปฏิบัติการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับการแก้ไขผลกระทบทางสังคมจากการผลิตลำไยนอกฤดู โดยการลดต้นทุนการผลิต การจัดการแรงงานข้ามชาติ และการจัดการทรัพยากรน้ำ

คำสำคัญ: ผลกระทบทางสังคม ลำไยนอกฤดู เกษตรกร

คำนำ

การผลิตลำไยเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญในภาคใต้ของจีน โดยมีพื้นที่เพาะปลูกร้อยละ 13-20 ของพื้นที่เพาะปลูกผลไม้ทั้งหมด แต่ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาพื้นที่ปลูกลดลงอย่างมาก เนื่องจากผลผลิตราคาตกต่ำ (Qiu, 2014) เช่นเดียวกับการผลิตลำไยในประเทศกัมพูชาที่การผลิตลำไยมีการเพิ่มพื้นที่ปลูกจำนวนมากในปี ค.ศ. 2012 ทั้งนี้การผลิตลำไยในกัมพูชาผลผลิตที่ได้มักจะไม่มีความพึงพอใจ

ปัญหาการตลาด เกษตรกรบางส่วนจึงหันมาผลิตลำไยนอกฤดูแต่ก็ประสบปัญหาต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นจากการใช้สารเคมีและการเกษตรที่เพิ่มขึ้น การจัดการต้นลำไยหลังการเก็บเกี่ยว การจัดการน้ำ และสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลง (Grow Asia, 2020) ในส่วนของประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกลำไยกระจายอยู่ทั่วประเทศ ในปีการผลิต พ.ศ. 2562 ประมาณ 1,200,879 ไร่ มีครัวเรือนเกษตรกรผู้ปลูกลำไย จำนวน 196,655 ครัวเรือน โดยมีการปลูก

มากที่สุดในพื้นที่ภาคเหนือ 883,620 ไร่ มีครัวเรือนเกษตรกรผู้ปลูกลำไย จำนวน 162,871 ครัวเรือน มีผลผลิตทั้งหมด 1,011,276 ตัน (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2562) ทั้งนี้เกษตรกรผู้ผลิตลำไยร้อยละ 26.4 มีรายได้ไม่พอใช้และเป็นหนี้ร้อยละ 34.7 มีความเครียด กังวลจากรายได้หรือค่าตอบแทนที่ไม่แน่นอน และร้อยละ 96.1 ที่รับรู้ว่าคุณลักษณะงานเป็นลักษณะที่ทำให้รายได้ไม่แน่นอน (วิระพร และคณะ, 2561) เช่นเดียวกับเกษตรกรผู้ปลูกลำไยในตำบลฮอด อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ประสบปัญหาในการผลิตลำไยทั้งผลผลิตที่ไม่มีคุณภาพ ต้นทุนในการผลิตสูงโดยเฉพาะค่าจ้างแรงงาน ผลผลิตออกไม่ตรงกับตามความต้องการของตลาด ขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำสวนลำไย เกษตรกรบางส่วนไม่มีความรู้ในการผลิตลำไยอย่างถ่องแท้ และขาดอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง (รุ่งทิพย์ และคณะ, 2558) นอกจากนี้การผลิตลำไยยังเกิดผลกระทบด้านแรงงานจากการที่ต้องจ้างแรงงานต่างด้าวเข้ามาทำงานในสวนลำไยจำนวนมาก เกิดการย้ายถิ่นของแรงงานเหล่านี้ที่เข้ามาทำงานและพักอาศัยในสวนลำไย ส่งผลกระทบต่อชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งปัญหาด้านความมั่นคงที่เกิดขึ้นในชุมชน อาชญากรรม การทะเลาะวิวาท ความขัดแย้ง และสภาพสิ่งแวดล้อม (ปรียาภรณ์ และลิวา, 2560) เกษตรกรบางส่วนจึงแก้ไขปัญหาโดยใช้สารโพแทสเซียมคลอไรด์เพื่อเร่งลำไยให้ออกดอกนอกฤดู ซึ่งพื้นที่จังหวัดลำพูน ปี พ.ศ. 2561 มีพื้นที่ผลิตลำไยนอกฤดู 87,053 ไร่ ผลผลิต 125,966 ตัน เมื่อเทียบปริมาณสัดส่วนผลผลิตลำไยในฤดูต่อลำไยนอกฤดู ปีการผลิต พ.ศ. 2561 มีสัดส่วน 49.23 ต่อ 50.17 ซึ่งจะเห็นได้ว่าปริมาณลำไยในฤดูมีน้อยกว่าลำไยนอกฤดูถึงร้อยละ 0.34 (846 ตัน)

ส่วนพื้นที่อำเภอบ้านโฮ่งมีพื้นที่ผลิตลำไยนอกฤดู 25,270 ไร่ ผลผลิต 36,288 ตัน ทั้งนี้เป็นผลมาจากนโยบายการส่งเสริมของภาครัฐที่ส่งเสริมให้เกษตรกรมีการผลิตลำไยนอกฤดูมากขึ้น เพื่อลดปริมาณผลผลิตลำไยในฤดูที่ผลผลิตล้นตลาด แต่การผลิตลำไยนอกฤดูต้องใช้ปัจจัยการผลิตทั้งสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช และปุ๋ยเคมีเพิ่มขึ้น อันเป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิตของเกษตรกรที่ไม่สามารถคาดเดาได้ว่าผลผลิตที่ได้จะคุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่ (สำนักงานเกษตรจังหวัดลำพูน, 2562) นอกจากนี้เกษตรกรส่วนใหญ่ขาดแคลนเงินทุนที่จะนำมาใช้ในกระบวนการการผลิตทั้งการซื้อปัจจัยการผลิต ค่าจ้างแรงงาน และค่าบำรุงต้นลำไยหลังการเก็บเกี่ยว (สามารถ, 2564) ปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดผลกระทบทางสังคมซึ่งได้อธิบายการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีการของมนุษย์ในการดำรงชีวิต การทำงาน การแสวงหาปัจจัยพื้นฐาน และความสัมพันธ์กับผู้อื่น ปรากฏการณ์เหล่านี้นำไปสู่ผลกระทบทางสังคมทั้งด้านประชากรอันเป็นการเปลี่ยนแปลงในปัจจัยที่กำหนดคุณลักษณะของประชากร เช่น กำลังแรงงาน การจ้างงาน การเปลี่ยนค่าตัวหรือการจ้างงานการอพยพโยกย้ายและการตั้งถิ่นฐานใหม่ เป็นต้น ด้านเศรษฐกิจและสังคมซึ่งเป็นความเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับรายได้ อัตราและรูปแบบการจ้างงาน ราคาของสินค้าและบริการในท้องถิ่น และผลกระทบทางภาษี และผลกระทบทางสังคมด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคมทั้งการบริการทางสาธารณสุข การพักผ่อนหย่อนใจ ศาสนาและพิธีกรรม และความผูกพันภายในสังคม รวมถึงโอกาสในการหารายได้และการเข้าถึงทรัพยากร (เดชรรัตน์ และคณะ, 2545) ทั้งนี้ผลการศึกษานำไปสู่ทางเลือกเพื่อแก้ไขปัญหาผลกระทบทาง

สังคมจากการผลิตลำไยนอกฤดูภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนได้อย่างเหมาะสม การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบทางสังคมในกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตลำไยนอกฤดู พยากรณ์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลกระทบทางสังคมในกลุ่มเกษตรกรจากการผลิตลำไยนอกฤดู และพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อการแก้ไขผลกระทบทางสังคมจากการผลิตลำไยนอกฤดู ทั้งนี้ผลการศึกษาอาจนำไปสู่แนวนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานด้านการเกษตร และชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาผลกระทบทางสังคมจากการผลิตลำไยนอกฤดูได้อย่างเหมาะสมต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้กระบวนการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed methods) โดยใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณร่วมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยดำเนินการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนมีนาคม-ตุลาคม พ.ศ. 2563 ประกอบด้วย

การศึกษาระยะที่ 1 การศึกษาผลกระทบทางสังคมจากการผลิตลำไยนอกฤดู ใช้รูปแบบการศึกษา เป็นการสำรวจแบบภาคตัดขวาง (Cross sectional survey)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร เป็นเกษตรกรผู้ผลิตลำไยนอกฤดูในเขตอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ในรอบปีการผลิต พ.ศ. 2562-2563 จำนวน 4,995 ราย กลุ่มตัวอย่าง คณะผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการคำนวณขนาดตัวอย่างจากสูตรคำนวณขนาดตัวอย่างของ Daniel (2010) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 330 ราย หลังจากนั้นเลือกกลุ่มตัวอย่างระดับหมู่บ้าน ร้อยละ 30 ด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่ายโดยการจับสลากแบบไม่กลับคืน การคัดเลือกครัวเรือนแต่ละหมู่บ้านมาศึกษาผู้วิจัยใช้

ตารางสุ่ม (Random number table) ตามสัดส่วนของจำนวนหลังคาเรือนแต่ละหมู่บ้าน ส่วนการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ทำการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงจากเกษตรกรผู้ผลิตลำไยนอกฤดู และประชาชนทั่วไป จำนวน 12 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป เป็นข้อคำถามปลายปิด และปลายเปิด

ส่วนที่ 2 ระดับผลกระทบทางสังคม เป็นข้อคำถามปลายปิดและปลายเปิดเกี่ยวกับผลกระทบด้านประชากรด้านเศรษฐกิจ และด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ลักษณะแบบสอบถามเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ ตามแบบของ Likert scale แบบสอบถามแต่ละข้อมีคะแนนตั้งแต่ 1-5 คะแนน แปลผลค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 1.00-1.49 น้อยที่สุด 1.50-2.49 น้อย 2.50-3.49 ปานกลาง 3.50-4.49 มาก และ 4.50-5.00 มากที่สุด (Joshi *et al.*, 2015) แบบสอบถามทั้งหมดมีความเที่ยงเท่ากับ 0.86 (Conbach, 1951)

ส่วนเครื่องมือเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และการสนทนากลุ่มครอบคลุมประเด็นผลกระทบทางสังคมจากการผลิตลำไยนอกฤดู และแนวทางแก้ไขผลกระทบทางสังคมจากการผลิตลำไยนอกฤดู ใช้การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) โดยการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลจากการให้ข้อเสนอแนะของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถาม รวมถึงศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบทางสังคมจากการผลิตการเกษตร

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลระดับผลกระทบทางสังคมจากการผลิตลำไยนอกฤดู วิเคราะห์โดย

สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ข้อมูล ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับผลกระทบทางสังคมใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบเส้นตรง (Multiple Liner Regression Analysis) และข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการจำแนกและจัดระบบข้อมูล การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย การเปรียบเทียบข้อมูลและการตีความข้อมูล โดยดัดแปลงขั้นตอนการวิเคราะห์เชิงปรากฏการณ์วิทยา (Matthew *et al.*, 2014)

การศึกษาระยะที่ 2 การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อแก้ไขผลกระทบทางสังคมจากการผลิตลำไยนอกฤดู ใช้กระบวนการสัมมนาเชิงปฏิบัติการกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Group Operational Seminar) ร่วมกับการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของผลกระทบทางสังคมและการผลิตลำไยนอกฤดูจากการศึกษาระยะที่ 1 ดังนี้

กลุ่มผู้เข้าร่วมสัมมนา เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับผลกระทบทางสังคมจากการผลิตลำไยนอกฤดู จำนวน 12 คน ประกอบด้วย ตัวแทนเกษตรกรผู้ผลิตลำไยนอกฤดู จำนวน 4 คน ตัวแทนจากสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ จำนวน 1 คน ตัวแทนจากผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน สมาชิกสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 1 คน ตัวแทนจากนักวิชาการ จำนวน 2 คน และตัวแทนประชาชน จำนวน 2 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบบันทึกการสัมมนาเชิงปฏิบัติการกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากนั้นสรุปเรียบเรียงเป็นลายลักษณ์อักษรและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยผู้เชี่ยวชาญ

ผลการวิจัยและวิจารณ์

ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร

พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 55.40 มีอายุเฉลี่ย 51.39 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 66.70 จำนวนแรงงานภาคการเกษตรในครัวเรือนเฉลี่ย 4.11 คน จำนวนพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตรทั้งหมดเฉลี่ย 4.99 ไร่ จำนวนพื้นที่ผลิตลำไยนอกฤดูในรอบการผลิตปี 2562-2563 เฉลี่ย 3.21 ไร่ ผลิตลำไยพันธุ์อีดอ ร้อยละ 83.50 จำนวนต้นลำไยเฉลี่ย 46.10 ต้นในรอบการผลิตปี 2562-2563 ผลิตลำไยนอกฤดูปีละรุ่น ร้อยละ 100 ใส่สารเร่งลำไยออกดอกนอกฤดูเดือนพฤษภาคม ร้อยละ 35.90 เก็บเกี่ยวผลผลิตลำไยนอกฤดูเดือนพฤศจิกายน ร้อยละ 35.90 ตัดสินใจทำลำไยนอกฤดูในช่วงที่ผลผลิตขายได้ราคาดี ร้อยละ 76.20 พบปัญหาต้นทุนการผลิตสูง (แรงงาน/สารเคมี) ร้อยละ 56.70 นำผลผลิตลำไยนอกฤดูไปขายเอง ร้อยละ 76.60 และรายได้จากการขายผลผลิตลำไยนอกฤดูกालในรอบการผลิตที่ผ่านมา เฉลี่ย 314,153.68 บาท/ครัวเรือน

ผลกระทบทางสังคมในกลุ่มเกษตรกรจากการผลิตลำไยนอกฤดู

พบว่า จาก Table 1 ผลกระทบทางสังคมโดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.76) เมื่อแยกเป็นรายด้านผลกระทบด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.76) ผลกระทบด้านประชากรอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75) และผลกระทบด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.24) ทั้งนี้ผลกระทบการผลิตลำไยนอกฤดูในพื้นที่ถึงแม้จะเป็นทางเลือกในการผลิตลำไย แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันที่กระบวนการผลิตลำไยนอกฤดูมีความเสี่ยงเกี่ยวกับ

ราคาผลผลิตที่คาดเดาไม่ได้ การใช้ปัจจัยการผลิตที่หลากหลายอันเป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิต สภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงซึ่งส่งผลต่อผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐาน รวมถึงประสบการณ์การผลิตลำไยนอกฤดูที่ขาดการรับรู้ การเข้าถึง และการประยุกต์ใช้ข้อมูล ที่ถูกต้องและทันสมัยเกี่ยวกับการผลิตลำไยนอกฤดู ทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จในการผลิต สอดคล้องกับ

เกษตรกรผู้ผลิตลำไยนอกฤดูในตำบลเข้าพระ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา ที่ยังขาดประสบการณ์ ในการผลิตลำไยนอกฤดู และเกษตรกรให้ความเห็นว่าได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐน้อยมาก โดยเฉพาะด้านความรู้หลักวิชาการต่าง ๆ เกี่ยวกับการผลิตลำไยนอกฤดู (อรุณี, 2553)

Table 1 Social impact on off-season longan production of farmers

Social impact	n=330		Social impact level
	Mean	S.D.	
Population	3.75	0.25	high
Economic	4.13	0.49	high
Social relationships	3.24	0.44	modulate
Total average	3.76	0.31	high

การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง สรุปได้ว่าการผลิตลำไยนอกฤดูเป็นการแก้ไขปัญหาลดผลผลิตลำไยที่เก็บเกี่ยวพร้อมกันทำให้ส่งผลต่อราคาผลผลิตตกต่ำ ทั้งนี้เกษตรกรส่วนใหญ่จะตัดสินใจในส่วนในช่วงเวลาและวิธีการในการใส่สารโพแทสเซียมคลอไรด์จากประสบการณ์และการบอกเล่าของเกษตรกรด้วยกัน นอกจากนี้เกษตรกรบางรายเกิดความเครียดจากการขายผลผลิตที่ไม่ได้ราคาตามที่ต้องการเนื่องจากต้องชำระหนี้ธนาคาร การเข้าถึงความช่วยเหลือจากภาครัฐที่มีก็จะล่าช้า ไม่ทันสถานการณ์ สอดคล้องกับเกษตรกรท่านหนึ่งกล่าวว่า การผลิตลำไยนอกฤดูในปัจจุบันทำได้ยาก ไม่สามารถคาดเดาได้ว่าลำไยจะแทงช่อดอกหรือไม่ แต่ก็ต้องเสี่ยงเพราะคิดว่าราคาผลผลิตลำไยน่าจะราคาดีกว่าลำไยในฤดู (สัมภาษณ์เกษตรกร เมื่อ

วันที่ 16 มีนาคม 2563) เกษตรกรอีกท่านกล่าวว่าขาดทุนจากการผลิตลำไยนอกฤดู 3 ปีการผลิตติดต่อกันแล้วว่าจะเลิกทำ ภาครัฐแม้จะช่วยเหลือโดยการพยุงราคา แต่เมื่อความช่วยเหลือมาถึงผลผลิตส่วนใหญ่จะอยู่กับพ่อค้าคนกลาง เกษตรกรไม่ได้ประโยชน์มากนัก (สัมภาษณ์เกษตรกร เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2563) นอกจากนี้เกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดอำนาจการต่อรองการขายผลผลิตกับพ่อค้าคนกลาง การขาดแคลนแรงงาน การเข้ามาของแรงงานข้ามชาติ รวมถึงการจัดสรรปริมาณน้ำที่ไม่เพียงพอก่อให้เกิดความขัดแย้งในชุมชนระหว่างประชาชนทั่วไปกับเกษตรกรผู้ผลิตลำไยนอกฤดู

การผลิตลำไยนอกฤดูที่เพิ่มจำนวนพื้นที่การผลิตมากขึ้น ในช่วงฤดูแล้งจะเกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้น้ำอุปโภค เกษตรกรบางส่วนยอม

จ่ายค่าน้ำประปาหมู่บ้านเพิ่มขึ้นเพื่อนำน้ำมาใช้ในการดูแลลำไยในช่วงติดผล ส่งผลให้น้ำประปาไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้ภายในหมู่บ้าน เกษตรกรบางส่วนยังดำเนินการขุดเจาะน้ำใต้ดินมาใช้ทำให้น้ำใต้ดินที่ชุมชนนำมาผลิตน้ำประปาหมู่บ้านลดปริมาณลง เกษตรกรท่านหนึ่งกล่าวว่า “การผลิตลำไยนอกฤดูถึงแม้จะเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร และประชาชนทั่วไปที่ไปรับจ้างเก็บเกี่ยวผลผลิต แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันที่ภัยแล้งเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง การใช้น้ำในสวนลำไยต้องมีการวางแผนที่ดีเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งกับชุมชน” (สัมภาษณ์ประชาชน เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2563) ในส่วนของประชาชนในพื้นที่บางส่วนมีความกังวลเกี่ยวกับการเข้ามาของแรงงานต่างด้าวเพื่อรับจ้างดูแลและเก็บเกี่ยวผลผลิตลำไยนอกฤดู ซึ่งบางส่วนเข้ามาโดยไม่สามารถตรวจสอบได้ว่าเข้ามาอย่างไร

การพยากรณ์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลกระทบทางสังคมของเกษตรกรจากการผลิตลำไยนอกฤดู

การศึกษานี้ใช้รูปแบบสมการพยากรณ์ ดังนี้ $y = a + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + \dots + b_5x_5$ โดย X_1 อายุ (ปี) X_2 จำนวนแรงงานในครัวเรือน (คน) X_3 จำนวนพื้นที่ถือครองเพื่อทำการเกษตรทั้งหมด (ไร่) X_4 จำนวนพื้นที่ในการผลิตลำไยนอกฤดูในรอบการผลิต 2562-2563 (ไร่) และ X_5 รายได้จากการขายผลผลิตลำไยนอกฤดูกาลในรอบการผลิตที่ผ่านมา (บาท) ทั้งนี้เมื่อนำตัวแปรทั้ง 5 ตัวเข้าสมการแล้วคำนวณด้วยวิธี Stepwise (Montgomery *et al.*, 2012) เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจเชิงพหุ (R^2) พบว่า มีค่าเท่ากับ 0.346 ซึ่งหมายความว่าตัวแปรทั้งหมด 5 ตัวแปร อธิบายการเปลี่ยนแปลงของผลกระทบทางสังคมจากการผลิตลำไยนอกฤดูของเกษตรกรได้ร้อยละ 34.60 และพบว่า มีตัวแปร

2 ตัวแปร คือ X_2 จำนวนแรงงานในครัวเรือน (คน) และ X_3 จำนวนพื้นที่ถือครองเพื่อทำการเกษตรทั้งหมด (ไร่) มีอิทธิพลต่อผลกระทบทางสังคมของเกษตรกรจากการผลิตลำไยนอกฤดู อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ซึ่งเขียนเป็นสมการพยากรณ์ได้ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ

Y_i (ผลกระทบทางสังคมของเกษตรกรจากการผลิตลำไยนอกฤดู) = $3.717 + 0.038$ (จำนวนแรงงานในครัวเรือน) - 0.060 (จำนวนพื้นที่ถือครองเพื่อทำการเกษตรทั้งหมด)

ทั้งนี้จำนวนแรงงานภาคเกษตรในครัวเรือนพยากรณ์ระดับผลกระทบทางสังคมของเกษตรกรจากการผลิตลำไยนอกฤดูในทิศทางเดียวกัน อาจเป็นไปได้ว่าการผลิตลำไยนอกฤดูกำลังเผชิญปัญหาการขาดแคลนแรงงานเพิ่มขึ้น ค่าจ้างแรงงานสูง รวมถึงสถานการณ์ในปัจจุบันแรงงานภาคเกษตรส่วนใหญ่ในครัวเรือนเป็นเกษตรกรที่มีอายุที่ไม่สามารถทำงานที่ใช้กำลังมากเกษตรกรจึงจำเป็นต้องจ้างแรงงานเพิ่มขึ้นถึงแม้จะเป็นการเพิ่มต้นทุนในการผลิตลำไยนอกฤดู สอดคล้องกับแรงงานภาคการเกษตรของเกษตรกรชาวสวนลำไยในพื้นที่อำเภอจอมทองและอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ในช่วงการเก็บเกี่ยวผลผลิตลำไยจะใช้แรงงานในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียง ส่วนใหญ่เป็นแรงงานในครัวเรือน ญาติพี่น้อง หรือแรงงานรับจ้างทั่วไปในชุมชน ซึ่งในช่วงของการเก็บเกี่ยวผลผลิตลำไยในรายที่มีการเพาะปลูกมากจำนวนหลายไร่ จึงมีความต้องการแรงงานที่เพิ่มขึ้น (สายสกุล และกิ่งศาล, 2560) ส่วนพื้นที่การถือครองเพื่อทำการเกษตรทั้งหมดพยากรณ์ระดับผลกระทบทางสังคมของเกษตรกรจากการผลิต

ลำไยนอกฤดู ในทิศทางตรงข้าม อาจเป็นไปได้ว่า การเพิ่มขึ้นของพื้นที่การเกษตรอาจเป็นทางเลือก ในการผลิตพืชที่หลากหลาย ซึ่งในพื้นที่ที่มีการขยาย พื้นที่การปลูกมะม่วงที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและยังไม่ประสบปัญหาด้านราคาผลผลิต รวมถึงเกษตรกรบางส่วนที่มีพื้นที่จำนวนมากจะ

แบ่งพื้นที่การผลิตลำไยนอกฤดูเป็นแต่ช่วงเวลา ทำให้โอกาสการขาดทุนลดลง สอดคล้องกับรายงาน การศึกษาของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2562) ที่พบว่า เนื้อที่เพาะปลูกทั้งหมดของครัวเรือนเป็น ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร

Table 2 Factors predicting social impact among farmers

Factors	b	bata	t	P – value*
Constant	3.717		13.345	.000
Number of in – household labor	0.038	.135	2.462	.014
The entire farm holding area	-0.060	-.276	-5.022	.000
R ² = 0.346 SEE = 0.420 F = 15.660 p – value = 0.000				

ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อการแก้ไขผลกระทบทางสังคมจากการผลิตลำไยนอกฤดู พบว่า

1. ควรลดต้นทุนการผลิต การผลิตลำไยนอกฤดู มีปัจจัยการผลิตที่เกษตรกรต้องใช้ตั้งแต่ระยะ การเตรียมต้น ระยะการใส่สารโปแตสเซียมคลอไรด์ ซึ่งในปัจจุบันนิยมพ่นทางใบมากกว่าราดลงพื้นดิน ระยะติดผล และระยะหลังการเก็บเกี่ยว การส่งเสริม ให้เกษตรกรผลิตและใช้สารชีวภาพทั้งปุ๋ยหมัก สาร ไล่แมลงจากสมุนไพร และปุ๋ยคอก อาจเป็นทางเลือก ในการลดต้นทุนการผลิตได้ ส่วนค่าจ้างแรงงาน ที่เพิ่มขึ้นเกษตรกรควรทำการตัดแต่งทรงพุ่มให้ ต้นเตี้ย

2. ดำเนินการจัดการแรงงาน โดยเฉพาะ แรงงานข้ามชาติที่เข้ามารับจ้างเก็บผลผลิต ซึ่งส่วนใหญ่พ่อค้าคนกลางจะเป็นผู้พาแรงงาน เหล่านี้เข้ามา โดยอาจมีการลงทะเบียนอย่างถูกต้อง ตามกฎหมาย และทำข้อตกลงร่วมกับพ่อค้ารับซื้อ

ลำไย ทั้งการแจ้งข้อมูลจำนวน พื้นที่การทำงาน ระยะเวลาการเข้ามาทำงานต่อผู้นำชุมชน เพื่อ เป็นการเฝ้าระวังเหตุที่อาจจะเกิดขึ้น

3. การจัดการทรัพยากรน้ำ โดยเฉพาะการ แก้ไขปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้น้ำในการ ผลิตลำไยนอกฤดู ทั้งนี้ในพื้นที่ไม่มีแหล่งน้ำสำรอง ขนาดใหญ่ แหล่งน้ำหลักคือ แม่น้ำลี้ ซึ่งกำลังเผชิญ ความเสื่อมสภาพทั้งคุณภาพน้ำเสื่อมโทรม ท้องน้ำ แคบและตื้นเขินจากดินตะกอนทับถม หน่วยงานและ ชุมชนควรร่วมดำเนินการโดยอาจจะฟื้นฟูระบบ เหมืองฝาย การขอสันับสนุนงบประมาณการขุด ลอกแม่น้ำและคลองส่งน้ำจากฝายทอดน้ำจาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงสร้างจิตสำนึกให้กับ ประชาชนในการอนุรักษ์แหล่งน้ำในชุมชน

ข้อเสนอเชิงนโยบายเกี่ยวกับการแก้ไข ผลกระทบทางสังคมจากการผลิตลำไยนอกฤดู ดังกล่าวได้สะท้อนความวิตกกังวล และความ

ต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาแก้ไขผลกระทบทางสังคมจากการผลิตลำไยนอกฤดูของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะผลกระทบด้านแรงงานข้ามชาติและความขัดแย้งในการจัดสรรทรัพยากรน้ำที่อาจจะส่งผลกระทบต่อการอยู่ร่วมกันของประชาชนในชุมชน อย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์ที่เกษตรกรต้องแบกรับต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้นการผลิตลำไยนอกฤดูและในฤดู เกษตรกรอาจจะแปรเปลี่ยนสู่การผลิตไม้ผลประเภทอื่นทดแทน

สรุปผลการวิจัย

ผลกระทบทางสังคมของเกษตรกรจากการผลิตลำไยนอกฤดูโดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ตัวแปรพยากรณ์ทั้งหมด 5 ตัวแปร อธิบายการเปลี่ยนแปลงของผลกระทบทางสังคมการผลิตลำไยนอกฤดูของเกษตรกรได้ร้อยละ 34.60 และมีตัวแปร 2 ตัวแปร คือ จำนวนแรงงานในครัวเรือนและจำนวนพื้นที่ถือครองเพื่อทำการเกษตรทั้งหมดพยากรณ์ผลกระทบทางสังคมของเกษตรกรจากการผลิตลำไยนอกฤดูได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ส่วนข้อเสนอเชิงนโยบายเกี่ยวกับการแก้ไขผลกระทบทางสังคมจากการผลิตลำไยนอกฤดู ทั้งการลดต้นทุนการผลิต การจัดการแรงงาน และการจัดการทรัพยากรน้ำ เป็นแนวทางที่อาจนำไปสู่แผนงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำสู่การปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาได้ ทั้งนี้การศึกษานโยบายทั้งระบบการผลิตลำไยนอกฤดูตั้งแต่การตัดสินใจของเกษตรกร กระบวนการผลิต กระบวนการจำหน่ายผลผลิต และการจัดการสวน และรูปแบบการจัดการแรงงานทั้งแรงงานในพื้นที่ แรงงานข้ามชาติ รวมถึงกระบวนการจัดการแรงงานในสถานการณ์การขาดแคลนแรงงาน รวมถึงการกำหนดขนาดพื้นที่การผลิตที่เหมาะสม อาจจะเป็นข้อมูลพื้นฐาน

ที่สนับสนุนการวางแผนการจัดการระบบการผลิตลำไยนอกฤดูได้

กิตติกรรมประกาศ

นักวิจัยขอขอบพระคุณเกษตรกรผู้ปลูกลำไยนอกฤดู ในอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ที่ได้ให้ข้อมูลการวิจัย และมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ที่สนับสนุนทุนวิจัยโดยการสนับสนุนของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปีงบประมาณ พ.ศ. 2563

เอกสารอ้างอิง

- เดชรัตน์ สุขกำเนิด, วิชัย เอกพลากร และปัตพงษ์ เกษสมบูรณ์. 2545. การประเมินผลกระทบทางสุขภาพเพื่อการสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ: แนวคิด แนวทาง และแนวปฏิบัติ. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, นนทบุรี.
- ธีรนุช เจริญกิจ, ชาญชัย แสงไชยสวัสดิ์, วิยะดา ชัยเวชพาวิณ, มะโนชัย นพดล จรัสสัมฤทธิ์ และยุทธนา เขาสุเมรุ. 2556. การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตลำไยนอกฤดู. มหาวิทยาลัยแม่โจ้, เชียงใหม่.
- ปรียาภรณ์ หมื่นลาด และลิลา ผาตไทสง. 2560. ผลกระทบจากแรงงานข้ามชาติในภาคเกษตรกรรม: กรณีศึกษา แรงงานกัมพูชาในพื้นที่สวนลำไย จังหวัดลำพูน. Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ 10(2): 558-571.
- รุ่งทิพย์ ชัยพรม เกตุมณี, มากมี และเสริมศักดิ์ นันทิทรภ. 2558. กระบวนการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกลำไย ตำบลฮอด อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่. วารสารบัณฑิตวิจัย 6(1): 165-175.

- วีระพร ศุภธากรณ์ ธาณี แก้วธรรมานุกุล และ กัลยาณี ตันตรานนท์. 2561. สิ่งคุกคามสุขภาพจากการทำงานในกลุ่มผู้ปลูกลำไย. พยาบาลสาร 45(2): 135-147.
- สายสกุล ฟองมูล และกังสตาล กนกหงษ์. 2560. การจัดการแรงงานภาคเกษตรของเกษตรกรชาวสวนลำไย จังหวัดเชียงใหม่.วารสารวิจัย และส่งเสริมการเกษตร 34(3): 73-78.
- สามารถ ใจเตี้ย. 2564. การผลิตลำไยนอกฤดูของเกษตรกร อำเภอบ้านไธสง จังหวัดลำพูน. วารสารวิทยาการจัดการวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ 2(1): 35-44.
- สำนักงานการเกษตรจังหวัดลำพูน. 2562. การผลิตลำไยในจังหวัดลำพูน ปี 2562. แหล่งข้อมูล <http://www.lamphun.doae.go.th/>. (18 มีนาคม 2563)
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2562. การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ รายจ่าย การออมหนี้สิน ปัจจัยที่กำหนดการตัดสินใจก่อนนี้และความต้องการกู้ยืมของครัวเรือนเกษตรกร. แหล่งข้อมูล <http://www.oae.go.th/view/1/ภาวะการเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร/31803/TH-TH>. (22 พฤศจิกายน 2563)
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2562. ข้อมูลการผลิตการเกษตร. แหล่งข้อมูล <http://www.oae.go.th/assets/portals/1/fileups/prcaidata/files/longan%2062%20dit.pdf>. (22 พฤศจิกายน 2563)
- อรุณี ภายฤทธิ์. 2553. การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตลำไยนอกฤดูภาคในตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการธุรกิจการเกษตร. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- Cronbach, L.J. 1951. Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika* 16: 297-334.
- Daniel, W.W. 2010. *Biostatistics: basic concepts and methodology for The health sciences* (9th ed.). New York: John Wiley & Sons.
- Grow Asia. 2020. Rapid assessment of fruit value chain in Cambodia 2020. Available: http://exchange.growasia.org/system/files/CPSA_Rapid%20Fruit%20Value%20Chain%20Assessment%20Report.pdf. (June 8, 2020)
- Joshi, A., S. Kale, S. Chandel and D.K. Pal. 2015. Likert Scale: explored and explained. *British Journal of Applied Science & Technology* 7(4): 396-403.
- Matthew, B.M., A.H. Michael and S. Johnny. 2014. *Qualitative data analysis: a methods sourcebook* (3rd ed). Arizona: SAGE Publications, Inc.
- Montgomery, D.C., E.A. Peck and G.G. Vining. 2012. *Introduction to linear regression analysis*. 5thed. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Qiu, D.L. 2014. Longan production and research in China. *Acta horticulturae* 1029: 39-46.